

Sumqayıt hadisələri 1988

Dövri mətbuat 2006-cı il

M ü n d ər i c a t

- ❖ Aslan İsmayılov. Sumqayıt hadisələrini ermənilərin törətdiyi sübuta yetirilməlidir S. 2
- ❖ Ramiq Süleymanoğlu. Sumqayıtdakı tərribat erməni ssenarisi əsasında baş verdi S. 3
- ❖ Ramiq Süleymanoğlu. Kimdir müqəssir? Yaxud məkrli düşmənlərin üstümüzə yaxdığı ləkəni nə vaxt təmizləyəcəyik? S. 5
- ❖ Kəmayıl Namazov. Ermənilərin çirkin və məkrli siyasəti S. 7
- ❖ Ramiq Süleymanoğlu. Kimdir müqəssir S. 12
- ❖ Ülkər Xəzər. 45 millətin nümayəndəsi yaşayan beynəlmiləlçi bir şəhərdə millətçilik zəminində qətlə ola bilərdimi? S. 15
- ❖ Akif Əliyev. Sumqayıt avantürası erməni separatçıları tərəfindən törədilmişdir S.18
- ❖ Sumqayıt hadisələrinə həsr olunmuş elmi – praktik konfrans S. 20
- ❖ V.İmanov. Ermənilər etiraf edirlər ki, Sumqayıt hadisələri Ermənistanı “siyasi kart” kimi lazım idi S. 21

Sumqayıt hadisələrini ermənilərin törətdiyi sübuta yetirilməlidir

Dünən Bakıda Aslan İsmayılovun "Sumqayıt - SSRİ-nin süqutunun başlanğıcı" adlı kitabının və www.sumqayit1988.com saytının təqdimatı keçirilib. APA-nın məlumatına görə, müxtəlif nazirliklərin, ictimai təşkilatların nümayəndələrinin, tarixçilərin və millət vəkillərinin iştirakı ilə keçirilən təqdimatda çıxış edən A. İsmayılov bildirib ki, kitabın hazırlanması bir neçə zərurətdən yaranıb.

Ermənilərin ciddi cəhdlə Sumqayıt hadisələrini azərbaycanlıların boynuna qoymağa çalışdıqlarını xatırladan müəllif kitabdakı materialların o zamanın cinayət işi və məhkəmə materialları əsasında hazırlandığını vurğulayıb. O zaman Azərbaycan Ali Məhkəməsində Sumqayıt hadisələri ilə bağlı cinayət işində dövlət ittihamçısı olduğunu deyən hüquqşünas bu hadisələrin birmənalı şəkildə sovet Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi və ermənilər tərəfindən törədildiyinin kitabda ortaya qoyulduğunu bildirib. Kitabda həmçinin Sumqayıtda erməni millətindən olanlara qarşı cinayətlərin törədilməsinə rəhbərlik edən erməni Eduard Qriqoryan barədə də dəqiq məlumatlar yer alıb: "Təəssüflər olsun ki, o zaman istintaqın əsas hissəsi İrəvanda, erməni və rus müstəntiqlərin iştirakı ilə, özlərinin istədikləri formada aparılıb".

A. İsmayılov onu da bildirib ki, bu gün Sumqayıt hadisələrinin ermənilərin özləri tərəfindən törədildiyi dünya ictimaiyyətinə sübuta yetirilməzsə, 10-15 ildən sonra dünyada yeni bir "Sumqayıt soyqırımı" problemi yaranacaq.

Daha sonra sayt barədə məlumat verilib. Saytın yaradıcısı Vaqif İsmayılov bildirib ki, burada kitabdakı materiallar toplanıb. Sayt Azərbaycan, rus və ingilis dillərində olacaq. Gələcəkdə saytdakı məlumatların digər dillərə tərcüməsi də nəzərdə tutulur. Daha sonra kitab barədə tarixçi Cəmil Həsənlı, Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi professor Şirməmməd Hüseynov və digər şəxslər çıxış ediblər.

Jurnalistlərə açıqlamasında A. İsmayılov müvafiq dövlət qurumlarına bu kitabı tərcümə edib xarici ölkələrdə yaymaq üçün təklif göndərdiyini də vurğulayıb. A. İsmayılov kitabdakı materialların toplandığı veb-saytın yaxın dövrlərdə fransız və erməni dilində versiyalarını hazırlamaq niyyətində olduqlarını da vurğulayıb.

Aslan İsmayılov

“Ədalət” 05 fevrel 2006

Sumqayıtdakı təxribat erməni ssenarisi əsasında baş verdi

1988-ci il fevralın 27-29-da keçmiş SSRİ-nin ali hakimiyyət orqanlarının bilavasitə rəhbərliyi ilə Sumqayıt hadisələri törədildi və bu vəhşilik aktı Azərbaycan xalqının adına yazıldı. Bu aksiyanın təşkilatçıları şəhərdə iğtişaşlar törətmək üçün suni şərait yaratdılar. Şəhərə Azərbaycan dilini təmiz bilən ermənilərdən və digər millətlərdən ibarət təxribatçı qruplar yerləşdirilmişdi. Onlar insanları inandırmağa çalışırdılar ki, guya Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda ermənilər azərbaycanlıları kütləvi şəkildə döyür, öldürürlər. Guya Bakının dəmir yol vağzalına vaqon-vaqon meyitlər daşınır. Mitinqdə hətta bir nəfər qadın anasının döşünün ermənilər tərəfindən kəsildiyini bildirməklə vəziyyəti daha da gərginləşdirməyə çalışdı. Ekstremist əhval-ruhiyyəli təbliğat apararlara güldən ağır söz deyilmirdi.

General Krayevin rəhbərliyi ilə fevralın 28-dən 29-na keçən gecə Sumqayıta daxil olmuş ordu hissələri və daxili qoşunlar şəhər partiya komitəsinin binasını mühasirəyə alaraq gözləmə mövqeyində dayanmışdılar. Həmin anlarda şəhərdə qaragüruhçu qüvvələr 26 nəfəri öldürmüşdü. Fevralın 29-da günorta üstü ordunun proseslərə qəfil müdaxiləsi nəticəsində 6 nəfər azərbaycanlı tankların tırtılları altında vəhşicəsinə həlak oldu. 400 nəfərə yaxın adam xəsarət aldı. 200 mənzil talan edildi. 50 mədəni-məişət obyektı dağıdıldı. 40-dan çox avtomobil zədələndi və bir hissəsi yandırıldı. Martın 1-dən etibarən şəhərdə komendant saati elan olundu və keçmiş SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu hadisələri araşdırmaq üçün fəaliyyətə başladı. Bu qrupa keçmiş SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsi rəisinin müavini Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında mühüm işlər üzrə müstəntiq Qalkin başçılıq edirdilər. Keçmiş SSRİ DTK-nın, SSRİ Hərbi Prokurorluğunun xüsusi qrupları da şəhərdə fəaliyyət göstərirdi. 3 minə yaxın günahsız şəhər sakini həbs olunub zindanlara atıldı. Onlardan bir qismi inzibati məsuliyyətə cəlb olundu. Bir qismi canını birtəhər qurtardı, 94 nəfər haqqında isə cinayət işi başlandı. Adı çəkilən istintaq orqanları baş vermiş hadisələrin səbəblərini, törədilmiş cinayətlərin təşkilatçılarını müəyyən etməyə səy göstərmədən, hadisələrin mahiyyətini ört-basdır etmək üçün qondarma şahidlərin ifadələrinə əsasən uydurma ittihamnamələr hazırlayıb keçmiş İttifaqın müxtəlif məhkəmələrinə göndərdilər. Məhkəmələr mərkəzin göstərişi ilə hərəkət edərək baxılan işlərdə qanunun aliliyi prinsiplərini kobudcasına pozmaqla ədalətsiz hökmlər verirdilər. 18 oktyabr - 18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada SSRİ Ali Məhkəməsi Ə.Əhmədovun, Y.Cəfərovun, İ.İsmayılovun cinayət işlərinə baxmış, prosesdə müttəhimlərə qarşı ittihamların əsassızlığı sübut olunsada, Y.Cəfərovun və İ.İsmayılovun cinayət materialları yenidən istintaqa qaytarılmış, Ə.Əhmədova isə heç bir tutarlı dəlil-sübut olmadan "hadisələrin təşkilatçısı" damğası vurularaq güllələnməyə məhkum olunmuş və hökm 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdur. İstintaq zamanı günahı məhkəmə tərəfindən sübuta yetirilməmiş II qrup əlil Elçin Gəncəliyev Bayıl həbsxanasında müəmmalı şəkildə öldürülmüşdü. İdmançı Taleh İsmayılov isə 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilərək "siyasi məhbus" kimi Tbilisi şəhərinə göndərilmiş, bir ildən sonra oradan meyiti gətirilib valideynlərinə təhvil verilmişdi. Digər həbs olunanlar 2 ildən 15 ilədək cəzalanaraq müxtəlif həbsxanalarda saxlanılmışlar. Onların böyük bir qismi hazırda ya dünyasını dəyişib, ya da əlildirlər. Qırmızı ordunun dəyənək zərbəsinə tuş gələn azyaşlı Azər Babayev isə 18 ildir ki, yataqdan qalxa bilmir.

Hadisələrin ertəsi günü xarici ölkələrin televiziyaaları Sumqayıtdakı erməni qırğınlarından bəhs edib dünya ictimaiyyətini şok vəziyyətinə salan filmlər nümayiş etdirməyə başladılar. Yazıçı Maqşud İbrahimbəyov "Drujba narodov" jurnalının redaksiyasında çıxış edərkən demişdi: "Sumqayıt

hadisələrinə bir gün qalmış orada çəkiliş aparılmışdı. Bir qədər sonra həmin film İsveçrədə göstərilmişdi. Filmin ağlasığmaz təsviri hissəsini insan təxəyyülünü dəhşətə salan səslər tamamlayır. Məsələn, filmin qəhrəmanlarından biri ekrandan matı-qutu qurumuş isveçlilərə öz dostu Mişanın və onun arvadının qətli səhnəsini təsvir edirdi". Həmin erməni söyləyirmiş ki, guya sumqayıtlılar dostunun arvadının başını kəsdikdən sonra 30 nəfər azərbaycanlı onların gənc qızlarının üstünə yeri-yib onu növbə ilə təcavüzə məruz qoyduqdan sonra tikə-tikə doğramış, ətindən kabab bişirib iştahla yemişlər. Həmin lentlərin bir hissəsi keçmiş SSRİ DTK-nın 7-ci idarəsi tərəfindən montaj olunaraq sonradan ermənilərə ötürülmüşdür.

Ermənilər Sumqayıt hadisələrindən sonra 200 min nəfərdən artıq azərbaycanlı öz qədim ata-baba torpaqları Ermənistandan deportasiya etdilər. Həmin vaxt 216 azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirdilər. Onlardan 2 nəfərinin diri-diri başını kəsdilər. 11 nəfərini diri halda, 2 nəfərini isə öldürükdən sonra yandıraraq külə döndərdilər.

1988-ci il noyabrın 28-də Ermənistanın Quqark rayonunda 70 nəfər azərbaycanlı "Sumqayıt qisası" adı ilə qanına qəltan edildi. 4 il sonra Sumqayıt hadisələrinin ildönümündə XX əsrin ən dəhşətli faciəsi - Xocalı soyqırımını törədilərək 613 nəfər soydaşımız xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirildi, 8 ailə tamamilə yer üzündən silindi, 27 ailənin hərəsindən cəmi bir nəfər sağ qaldı. Yüzlərlə xocalılığın aqibəti isə bugünədək məlum deyil.

Ramiq Süleymanoğlu

“Azərbaycan” 05 fevral 2006

Kimdir müqəssir? Yaxud məkrli düşmənlərin üstümüzə

yaxdığı ləkəni nə vaxt təmizləyəcəyik?

Bu bir həqiqətdir ki, bugünkü faciələrimizin kökündə, özəyində dünənimiz var. Söz yox ki, bu günədək başımıza gələnələr rus imperiyasının tarix boyu xalqımıza qarşı süngüyə çevirdiyi erməni daşnaklarının düşmənçilik əməllərinin nəticəsidir. Məhz bu qüvvələr 1988-ci il fevralın 27-29-da xalqımıza gözlənilməz zərbə endirdilər. Keçmiş SSRİ-nin ali hakimiyyət orqanlarının bilavasitə rəhbərliyi ilə Sumqayıt hadisələri törədildi və bu vəhşilik aktı Azərbaycan xalqının adına yazıldı.

Bu aksiyanın təşkilatçıları şəhərdə iğtişəşlər törətmək üçün süni şərait yaratmışdılar. Gənclərə, xüsusən texniki peşə məktəblərinin şagirdlərinə spirtli içkilər, içərisi əvvəlcədən xaricdə narkotik maddələrlə doldurulmuş siqaretlər, müxtəlif psixotrop dərmanlar və s. paylamışdılar. Əhalinin arasında Azərbaycan dilini təmiz bilən müxtəlif millətlərdən (əsasən ermənilərdən) ibarət olan tərxiatçı qruplar yerləşdirmişdilər. Onlar insanları inandırmağa çalışırdılar ki, guya Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda ermənilər azərbaycanlıları kütləvi şəkildə döyür, öldürür, azyaşlı qızları zorlayır və s. Guya Bakının dəmiryol vağzalına vaqon-vaqon meyidlər daşınır. Sumqayıtın özündə isə guya içərisi meyit və yaralılarla dolu avtobusu şəhərin küçələrində nümayiş etdirirdilər. Şəhərin Lenin meydanındakı mitinqdə hətta bir nəfər qadın döşünü camaata göstərərək onun ermənilər tərəfindən kəsilmiş anasının döşü olduğunu inandırmağa çalışırdı. Hüquq-mühafizə orqanlarının səlahiyyətləri dondurulmuşdu. Ekstremist əhval-ruhiyyəli iş apararlara güldən ağır söz deyilmirdi. Şəhərə vaxtında ordu göndərilməsi tələbləri artıq fevralın 27-də Sumqayıtda olan SSRİ DTK-nın müavini Bobkov tərəfindən qulaqardına vurulurdu. General Krayevin rəhbərliyi ilə fevralın 28-dən 29-na keçən gecə şəhərə daxil olmuş ordu hissələri və daxili qoşunlar şəhər partiya komitəsinin binasını mühasirəyə alaraq gözləmə mövqeyində dayanmışdılar. Həmin anlarda şəhərdə məlum qüvvələr tərəfindən erməni millətindən olanlar döyülür, öldürülür, zorlanırdılar. Nəticədə 26 nəfər erməni öldürüldü. Fevralın 29-da günorta üstü ordunun proseslərə birdən-birə müdaxiləsi nəticəsində 6 nəfər azərbaycanlı tankların tırtulları altında vəhşicəsinə həlak oldular, 400 nəfərə qədər adam xəsarət aldı, 200 mənzil talan edildi, 50 mədəni-məişət obyektı dağıldı, 40-dan çox avtomobil zədələndi və bir hissəsi yandırıldı...

Martın 1-dən keçmiş SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu hadisələri araşdırmaq üçün fəaliyyətə başladı. Bu qrupa keçmiş SSRİ prokurorluğu baş istintaq idarəsi rəisinin müavini Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq Qalkin başçılıq edirdilər. Bundan başqa keçmiş SSRİ DTK-nın SSRİ Hərbi Prokurorluğunun xüsusi qrupları da fəaliyyət göstərirdilər.

3 minə yaxın şəhər sakini günahlı-günahsız həbs olunub zindanlara dolduruldu. Onlardan bir qismi inzibati məsuliyyətə cəlb olundu, bir qismi rüşvət verərək canlarını qurtardı, 94 nəfər haqqında isə cinayət işi başlandı. Adı çəkilən istintaq orqanları baş vermiş hadisələrin səbəblərini, cinayətlərin törədilməsi üçün yaradılmış şəraiti, təşkilatçıları, əsil caniləri müəyyən etməyə səy göstərməmiş, hadisələrin mahiyyətini ört-basdır etməkdən ötrü ayrı-ayrı zorakılıq metodlarından istifadə edərək, qondarma şahidlərin ifadələrinə əsaslanaraq, uydurma ittihamnamələr hazırlayıb keçmiş İtifaqın müxtəlif məhkəmələrində baxılmaq üçün təqdim etmişdilər. İstintaq zamanı tutulanların zorakılıqla

bir-birinə qarşı ifadələr verməsində adı çəkilən istintaq qrupuna daxil olan respublika prokurorluğunun, respublika DTK-nın, DİN-in müstəntiqlərinin müstəsna "xidmətləri" olmuşdur.

Onlar Moskvadan gəlmiş ağalarının xoşuna gəlmək üçün hər cür çirkin üsullardan istifadə edirdilər...

Məhkəmələr də öz növbəsində yuxarıların göstərişi ilə hərəkət etmiş, baxılan işlərdə qanunun aliliyi prinsiplərini kobudcasına pozaraq ədalətsiz hökmlər vermişdilər. 18 oktyabr-18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada keçmiş SSRİ Ali Məhkəməsi Ə.Əhmədovun, İ.Cəfərovun, İ.İsmayılovun cinayət işlərinə baxmış, prosesdə müttəhimlərə qarşı ittihamların əsaslılığı sübut olunmuş, lakin həmin iş bütövlükdə yenidən istintaqa qaytarılmaq əvəzinə, İ.Cəfərovun və İ.İsmayılovun cinayət materialları yenidən istintaqa qaytarılmış, Ə.Əhmədova isə heç bir tutarlı dəlil-sübut olmadan hadisələrin təşkilatçısı damğası vurularaq güllələnməyə məhkum olunmuş və hökm oxunduqdan 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdur. Bundan başqa, istintaq dövrü heç bir günahı olmayan, sonradan məhkəmə tərəfindən sübuta yetirilmiş, II qrup, insulinlə yaşayan əlil Elçin Gəncəliyev Bayıl türməsinə müəmmalı şəkildə öldürülmüş (onların ailəsi hadisə günləri 3 nəfərdən ibarət erməni ailəsini öz evlərində saxlamışlar-R.S.), tərbiyəli ailədən olan idmançı Taleh İsmayılov isə 15 il müddətinə cəzalandırılaraq "siyasi məhbus" kimi Tbilisi şəhərinə göndərilmiş, bir ildən sonra oradan meyidi gətirilib valideynlərinə təhvil verilmişdir. Digər həbs olunanlar 2 ildən 15 ilədək cəzalandırılaraq müxtəlif həbsxanalarda saxlanılmışlar. Onların böyük bir qismi hal-hazırda ya dünyasını dəyişib, ya da əlildirlər. Qırmızı Ordunun dəyənək zərbəsinə tuş gələn azyaşlı Azər Babayev isə 21 ildir ki, yataqdan qalxa bilmir...

Hadisələrin ertəsi günü dünya televiziyaçıları Sumqayıtdakı erməni qırğınlarından bəhs edən, dünya ictimaiyyətinə şoka salan filmlər nümayiş etdirməyə başladılar. Yazıçı Maqşud İbrahimbəyov "Drujba Narodov" jurnalının redaksiyasında çıxış edərkən demişdi: "Sumqayıt hadisələrinə bir gün qalmış çəkiliş qrupu gəlib və onlar çəkiliş aparıblar. Bir qədər sonra həmin film İsveçrədə göstərilib. Filmin ağılaşmaz təsviri hissəsini insan təxəyyülünü dəhşətə salan səslər tamamlayır. Məsələn, filmin "qəhrəmanlarından" biri ekrandan matı-mutu qurumuş isveçlilərə öz dostu Mişanın və onun arvadının qətli səhnəsini təsvir edirdi". Həmin erməni söyləyirmiş ki, guya sumqayıtlılar dostunun arvadının başını kəsdikdən sonra tikə-tikə doğramış, ətindən kabab bişirib iştahla yeyibləmiş. Filmdə istifadə olunan lentlərin bir hissəsi keçmiş SSRİ DTR-nin 7-ci idarəsi tərəfindən çəkilərək sonradan ermənilərə ötürülmüşdür.

Hesab edirəm ki, gec də olsa Sumqayıt hadisələrinə, eləcə də 13-15 yanvar Bakı hadisələrinə ayrı-ayrılıqda dövlət səviyyəsində (Milli Məclisin yaz sessiyalarının birində-R.S.) ictimai-siyasi, mənəvi-hüquqi qiymət verilməlidir. Təşkilatçılar, hadisələrin başvermə səbəbləri, ayrı-ayrı soydaşlarımızın milli və ictimai mənafeyinə dəyən ziyanın həcmi müəyyənləşdirilməli, uzun illər günahsız yerə həbsdə yatmış vətəndaşlarımıza bəraət verilməli və bu hadisələr barədə əsil həqiqət dünya ictimaiyyətinə, beynəlxalq təşkilatlara çatdırılmalıdır. Daha susmaq olmaz!

Ramiq Süleymanoğlu

“Ədalət” 05 fevral 2006

Ermənilərin çirkin və məkrli siyasəti

1988-ci il fevral ayının 28 və 29-da erməni millətçiləri xaricdə yaşayan erməni lobbisinin, rusların himayədarlığı və SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin yaxından iştirakı ilə Sumqayıtda qanlı aksiya törətdilər. Nəticədə 32 nəfər qətlə yetirildi. Onlardan 26-sı erməni, 6 nəfəri isə başqa millətin nümayəndələri idi. Həmin vaxtdan 18 il keçib. Sumqayıt hadisələrinin tədqiqatı ilə məşğul olan tanınmış jurnalist Eyruz Məmmədov bu gün Sumqayıt hadisələri ilə bağlı öz araşdırmalarını davam etdirir.

Bəzi mətləblərə aydınlıq gətirmək üçün suallarımızı ona ünvanladıq.

- Eyruz müəllim, Sumqayıt hadisələrinin üstündən 18 il vaxt keçir. Bilirik ki, uzun illərdir ki, jurnalist tədqiqatı aparırsınız. Sizin ssenarinizlə “Sumqayıtın əks-sədası” sənədli filmi çəkilmiş, “28-dən 29-na keçən gecə”, “Erməni təxribatı” kitabları işıq üzü görmüşdür. Tədqiqatı davam etdirirsinizmi?

- Bəli. Sumqayıt mənim yaralı yerimdir. Onun ünvanına söylənilən böhtan, yalan və iftiralara qarşı apardığım mübarizə nə qədər çətin və ağır olsa da, inadımdan və qarşıma qoyduğum məqsədimdən əl çəkən deyiləm. Bu gün Ermənistanda və dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Rusiyada, İngiltərədə, Amerikada, Hollandiyada, Fransada Sumqayıt hadisələrini yenidən gündəmə gətirmək istəyən böyük bir şəbəkə fəaliyyət göstərir. Erməni millətçiləri həmin ölkələrin qanunverici orqanlarına məktublar, müraciətlər və bəyanatlar göndərirlər və tələb edirlər ki, 1988-ci il Sumqayıtda baş verən hadisələri ermənilərin genosidi kimi tanıyınsınlar. Bir sözlə, ideoloji mexanizm artıq işə salınmışdır. Dünyanın aparıcı kütləvi informasiya vasitələrinin səhifələri ermənilərin böhtan dolu materialları ilə doludur. Bütün bunlar təkcə böhtan xarakteri daşımır, bu çox incə şəkildə həyata keçirilən bir siyasətdir. Azərbaycan və Ermənistan arasında aparılan sülh danışıqları ərəfəsində bu təbliğat heç də sülhə xidmət etmir, əksinə, ictimai mühitdə bir gərginlik yaradır. Bunu məqsədyönlü şəkildə edən qüvvələr vardır. Görünür, kimsə sülh müqaviləsinin imzalanmasını istəmir. Bütün bunları dərk edərək hamı onlara qarşı mübarizə aparmalıdır. Sumqayıtı dünya ictimaiyyətinin gözündə hörmətdən salmaq istəyən erməni millətçilərinin çirkin və məkrli siyasətlərini ifşa etməkdən yorulmamışam və bu istiqamətdə məqsədyönlü iş aparmağı özümə şərəf bilirəm.

- Gəlin etiraf edək ki, biz həmişə informasiya müharibəsində ermənilərə uduzmuşuq.

- Sizinlə razıyam. Bir neçə il bundan əvvəl İngiltərədə nəşr olunan “Sandi tayms” qəzeti yazırdı: “Azərbaycanlılar ermənilərdən zəif və gücsüz deyillər. Onlar informasiya müharibəsində ermənilərdən zəif və gücsüzdürlər”. Son vaxtlar elektron informasiya vasitələri insan şüurunda inqilab edib. İnternetdə işləyərkən Dağlıq Qarabağ və Sumqayıtla bağlı materialları oxuyur, analiz edir, qəti bir fikrə gəlməyə çalışıram. Siz fikir verin, internet səhifələrində erməni ideoloqları Dağlıq Qarabağla 76, Sumqayıt hadisələri ilə bağlı isə 16 sayt açıblar. Hamısı da rus, ingilis, fransız və alman dillərində. Bizim isə Sumqayıt hadisələri ilə bağlı bir dənə də olsun saytımız yoxdur. Buna ancaq təəssüflənmək olar. Amma bir məsələni qeyd etməsəm obyektiv olmaram. 2005-ci ildə Sumqayıt Gənclər və İdman Baş İdarəsinin təşəbbüsü ilə müəllifi olduğum “Erməni təxribatı” adlı kitab azərbaycan, rus və ingilis

dillərində çap olunmuşdur. Kitab Milli Məclisin Avropa Şurası Parlamentlər Assambleyasında olan səlahiyyətli nümayəndələr tərəfindən Strasburqa aparılmış və təbliğat vasitəsi kimi istifadə edilmişdir.

Kitabda ermənilərin məkrli siyasəti ifşa olunur. Bu ilk qaranquşdur. Lakin bir əsərlə kifayətlənmək olmaz. Bunu davam etdirmək vacibdir. Bir balaca vətənpərvərlik hissini oyatmaq gərəkdir.

- Yəni internetdə sayt açmaq bir o qədər çətinidir?

- Xeyr. Sumqayıt hadisələri ilə bağlı kifayət qədər materiallar var. Bu haqda sənədli film də vardır. Onların bir neçə dilə tərcüməsi və internetdə yerləşdirilməsi üçün maliyyə dəstəyi lazımdır. Bax, problem bundadır.

- Erməni millətçiləri Sumqayıt hadisələrini ermənilərə qarşı genosid adlandırırlar. Amma onların Xocalıda törətdikləri məgər genosid deyilmi? Onlar bu sualın üstündən çox sükutla keçirlər.

- Doğru buyursunuz. Lakin, artıq dünya ictimaiyyəti bilir ki, ermənilər Xocalıda əsil vəhşilik göstərmişlər. Bu haqda kifayət qədər sənədli film çəkilmiş, kitab və monoqrafiyalar nəşr olunmuşdur. Bunu ancaq alqışlamaq olar. Bu istiqamətdə ardıcıl və prinsipial işin davam etdirilməsi olduqca vacibdir.

Xocalını iyirminci əsrin faciəsi adlandırırlar. Bu, həqiqətən, belədir. Ancaq ermənilər bu qırğından öz məqsədləri və mənafeləri üçün istifadə etməyə çalışır və müxtəlif böhtanlara əl atırdılar.

Xocalı faciəsindən xeyli qabaq rus ordusunun generalları Sarkisyan və Ter-Qriqoryan Rusiyanın sabiq prezidenti Boris Yeltsinə teleqram vurmuşdur. Teleqramda deyilirdi ki, guya Türkiyə Ermənistanla sərhədə çoxlu qoşun yığıb və Ermənistanın sərhədlərini pozmaq istəyir. Yeltsin Rusiyanın müdafiə nazirinə göstəriş vermişdir ki, Ermənistana külli miqdarda silah- sursat ayrılınsın. Məlum 366-cı motoatıcı alayın bu aksiyada ermənilərə etdikləri kömək hamıya aydın olduğundan bu haqda çox danışmaq istəmirəm.

Bu məqamda bir misalı da çəkmək yerinə düşərdi. 1997-ci ildə Xocalı faciəsində iştirak edən mayor Savelyev Kremlə 19 səhifədən ibarət məxfi məktub yazmışdır. Məktubda deyilirdi ki, “Mən bir hərbiçi kimi Xocalı hadisələri haqqında daha susa bilmirəm. Buna mənim vicdanım yol vermir. Xocalıda qətlə yetirilən qocaların, uşaqların, hamilə qadınların vəhşicəsinə güllələndiyini unuda bilmirəm. Ermənilər meyitləri 02-19 MMİ nömrəli KAMaz maşınına yığıb od vurub yandırmışlar. Qoy Azərbaycan xalqı məni bağışlasın. Mən erməni terroru qarşısında tək və aciz idim. Qətlərin törədilməsi, işgəncələrin verilməsini erməni mənşəli fransız operatorları Jül Barelyan və Şerik Sitaryan çəkirdilər”. Məktubda daha sonra deyilirdi ki, “rus ordusu ermənilərə kimyəvi silah da vermişlər. Belə ki, anbarlardan 500 ton sionidlə dolu mərmə verilməmişdi. Bu mərmilərlə Xankəndindən Xocalı atəşə tutulmuşdu. Onlara bu işdə kömək edən generalların kim olduğunu açıqlamaq istəyirəm: General Qromov, Qrekov, Oqanyan, deputat Andronov, polkovnik Zaviqarov”.

Məncə, artıq şərhə ehtiyac yoxdur.

- Torpaqlarımız işğal altındadır...

- Bəli, bu ağırlı yerimizdir. Gec-tez torpaqlarımızın azad olunmasına inanıram. Azərbaycan getdikcə güclənir, qüdrətli dövlətə çevrilir. Ermənilər Qarabağı heç bir vaxt görməyəcəklər. Bunun üçün Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, mətinliyini sındırmaq lazımdır. Bu isə mümkün deyil!

Ermənilər işğal olunmuş torpaqlarımızdan amansızcasına istifadə edirlər. Onlar Kəlbəcərdə Kanadanın FDM firması ilə qızıl axtarışı ilə bağlı müştərək müəssisə açıblar. Kanadalılar 12 milyon Amerika dolları həcmində sərmayə qoyublar. İstisuda isə böyük bir zavod fəaliyyət göstərir. Burada ildə 25 milyon ədəd bir litirlik mineral su polietilen qablara doldurulur və xarici ölkələrə 3 dollardan satılır. Qubadlı rayonunun dörd kəndində radioaktiv maddələrin basdırılması üçün poliçon tikilib. Xarici ölkələrdən gətirilən bu tullantılara görə ermənilər yüz milyonlarla dollar məbləğində rüşvət alırlar. Və yaxud başqa bir misal. Ermənilər Fizulidə bioloji laboratoriya açıblar. Burada vərəm virusları hazırlanır və Araz çayına atılır.

-Gəlin, Sumqayıt hadisələrinə qayıdaq. Kimdir günahkar?

Fevral ayında baş verən hadisələr qabaqcadan düşünülmüş və planlaşdırılmış bir aksiya idi. Onları ilhamlandıran Moskva rəhbərliyi idi. Xaricdə yaşayan erməni lobbisinin vəsaiti hesabına bir çox məxfi təşkilatların, kəşfiyyat orqanların, şovinist millətçi qüvvələrin onun həyata keçirilməsində müstəsna əməkləri olmuşdur. Fikir verin, sovet qoşunları hadisələrdən bir neçə gün əvvəl Sumqayıtda yerləşdirilmişdir. İğtişələr başlayanda onlar hadisələri kənardan seyr etməyə başladılar. Qan töküldü. Ordu hərəkətə gəlmədi. Sumqayıtda hadisələr öz kulminasiya nöqtəsinə çatanda komendant saati elan olundu. Sonralar M. Qorbaçov SSRİ Ali Sovetinin sessiyasında bütün ölkə qarşısında çıxış edərək yalandan söylədi ki, guya qoşun Sumqayıta bir saat gecikmişdi. SSRİ Müdafiə naziri F.Yazov isə müsahibələrinin birində bu fikri təkzib edərək dedi ki, sovet qoşunu heç bir vaxt heç bir yere gecikməyib. Ali Baş komandanın əmri olmadan komendant saati elan etməyə mənim ixtiyarım yox idi. Məntiqi nəticəyə gəlmək olar ki, deməli, Sumqayıtda qətlərin törədilməsində maraqlı qüvvələr var idi. Bununla onlar bütün dünyada azəriləri başkəsən, quldur və vəhşi kimi qələmə vermək istəyirdilər. İlk vaxtlar buna nail oldular. Sumqayıt hadisələrində SSRİ-nin sabiq prezidenti Mixail Qorbaçovun, SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri Vladimir Kruçkovun, SSRİ müdafiə naziri Fyodor Yazovun, SSRİ Daxili İşlər naziri Vladimir Bakatının bilavasitə günahı vardır.

- Ermənilər təkcə Sumqayıta böhtan yaxmaqla məşğul deyillər. Onlar bizim mədəni irsimizə də təcavüz edirlər.

- Sizinlə razıyam. Erməni siyasətçiləri və ideoloqları bütün vasitələrdən məharətlə istifadə etməyə çalışırlar və mən deyərdim ki, istəklərinə nail olurlar. Bir neçə il bundan əvvəl Moskvada Böyük Rus Ensiklopediyası çapdan çıxmışdır. Həmin kitabda bəstəkar Aram Xaçaturyanın adı vardır. Bu həmin Xaçaturyandır ki, “Qılıncla rəqs” əsərini “Cahangirin “ motivləri əsasında yazmışdır.

Üzeyir Hacıbəyov, Müslim Maqomayev, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov kimi korifeylərimiz isə həmin kitaba salınmamışlar. Sual olunur, niyə? Çünki ensiklopediyanın baş direktorunun müavini erməni millətindən olan Danilyandır. Bizim bəstəkarlarımızın yubileylərini BMT-nin xətti ilə keçirirlər, ermənilər isə onları rus xalqından gizlətməyə səy göstərirlər. Bütün bunlarla kifayətlənmirlər. Onlar Üzeyir Hacıbəyovun “Dalğalanır Qara dəniz”, “Arşın mal alan”,

Soltan Hacıbəyovun “Karvan” əsərlərini öz adlarına çıxaraq İranda, Yaponiyada səhnələşdirib geniş tamaşaçı auditoriyasına çatdırıblar.

Ermənilər bir şeyi unudurlar ki, artıq iyirmi birinci əsrdir. Azərbaycan intensiv şəkildə inkişaf etməkdədir. İqtisadi islahatlar uğurla həyata keçirilir. İnformasiya blokadası yarılmışdır. Artıq bütün dünya Azərbaycanın ədalətli müharibə aparmasının şahididir. Biz sülhsevər xalqıq. Heç kimin torpağında gözümüz yoxdur. Ermənilər gec-tez bunu başa düşəcək və öz məkrli siyasətlərindən əl çəkməli olacaqlar. Çünki illər keçdikcə dünyada onları dəstəkləyənlər haqqın kim tərəfində olduğunu dərk edir və Azərbaycana qarşı ilıq münasibət bəsləməyə çalışırlar. Bu isə əsas şərtidir.

Sumqayıt hadisələri azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş

planlı, siyasi aksiya idi

Bununla da, DQMV Azərbaycanın tabeçiliyindən çıxmış oldu. Ermənilər Sumqayıt iğtişalarını soyqırım kimi qələmə vermək üçün çoxlu kitablar çap edib dünyaya yaydılar, 26 erməninin ölümü ilə nəticələnən iğtişalara isə “soyqırım” kimi ad verdilər. Hazırda Sumqayıt iğtişalarından sonra Ermənistan gedən ermənilərin orada bir nəfər də olsun qalmadığına baxmayaraq, ermənilər hər il İrəvanda Sumqayıt qurbanlarının “xatirə günü”nü keçirirlər.

Sumqayıt hadisələrinin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində erməni millətçiləri Moskvadakı havadarları hesabına bütün dünyaya car çəkildilər ki, azərbaycanlılar erməniləri dinc yaşamağa qoymur, onları mənəvi və fiziki cəhətdən məhv etmək istəyirlər. Həmin günlər ərəfəsində ermənilərin Sumqayıtdan kütləvi surətdə getmələri, əmanət kassalarından pullarını çıxartmaları və sairə hərəkətləri mərhum akademik Ziya Bünyadovun “Poçemu Sumqayıt” adlı maraqlı analitik məqaləsində də ayrıca qeyd olunmuşdu.

Maraqlı faktlardan biridə ondan ibarətdir ki, milliyətcə erməni olan, İsveçdən gəlmiş Artashes Qabrelyan öz videokamerası ilə həmin günlər Sumqayıtın küçələrində nə gəzirdi? Deməli, Sumqayıt hadisələri qabaqcadan planlaşdırılmışdı. Həmin vaxt “Azadlıq” radiostansiyasında erməni redaksiyasının baş redaktoru Eduard Ohanesyan dünyaya car çəkərək Sumqayıt “genosid”ini bütün bəşəriyyət tarixində görünməmiş bir aksiya kimi qələmə verir, ölənlərin sayının 32 yox, 500 nəfər olduğunu iddia edirdi. Yerevanda təcili olaraq “Sumqayıt genosid, qlastnost” kitabı nəşr olunub bütün ölkəyə yayıldı.

Sumqayıtda fevralın 28-dən 29-na keçən gecə qan töküldü. Martın 1-də şəhərdə komendant saati elan olundu. SSRİ Müdafiə Nazirliyinin general-leytenantı V.V.Krayev Sumqayıtın komendantı təyin edildi. Sumqayıt hadisələrində ermənilərin xüsusi rolu olmuşdur. Lakin onlar bu hadisələrdə bir alət kimi çıxış edirdilər. Hər bir erməni “Böyük Ermənistan” uğrunda əsil vətənpərvər olmalı idi. Həmin dövrdə Sumqayıtda Qarabağ komitəsinin filialları fəaliyyət göstərirdilər. İri müəssisələrin hər birində belə filiallar yaradılmışdı. Üzvlük haqqı vaxtılı-vaxtında ödənilirdi. Üzvlük haqlarını ödəməyən ermənilərin dəqiq siyahısı tərtib edilib iğtişas rəhbərlərinə çatdırılmışdı. Öldürülən ermənilərin çoxu da komitəyə pul (üzvlük haqqı) ödəməyənlər olmuşdur.

Sumqayıt hadisələrində sumqayıtlılar öz vətəndaşlıq borclarını yerinə yetirib, qonşuda, yaxında yaşayan erməniləri bu və ya digər yolla qoruya bilmişdi. Yoxsa qan çox tökülə bilərdi. Şəhər

komendantı bu barədə 21 mart 1988-ci il tarixində “Pravda” qəzetində çıxış etmişdi. 1988-ci ilin may ayında ilk məhkəmə işi (Sumqayıt hadisələri ilə əlaqədar) başa çatdı. Nizami Səfərov, Qalib Məmmədov, Vaqif Hüseynov, Adil Nəcəfov, Elçin Gəncəliyev, Əfsər İsayev, Tale İsmayılov, Əhməd Əhmədov, qatı cinayətkar R.Qriqoryan və başqaları cinayət məsuliyyətinə cəlb edildi.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Sumqayıt hadisələrində icraçılara məhz Qriqoryan başçılıq edirdi. O, bu oyunda yüksək dairədə əyləşən erməni millətçilərinin əlində bir alət idi. Qriqoryan ona tapşırılan işin öhdəsindən bacarıqla gəldi. Bir neçə gün ərzində ətrafına yetkinlik yaşına çatmayan uşaqları topladı, onlara pul verdi, alkoqollu içkilər, narkotiklər payladı. Sual olunur: heç yerdə işləməyən, tufeyli həyat tərzini keçirən “Paşa” ləqəbli Qriqoryanda bu qədər pullar və narkotik maddələr haradan idi? Sözsüz ki, onu erməni millətçiləri təmin edirdi. “Paşa” bu siyasi aksiyada öz rolunu başa çatdırma bilmədi. Qaçmaq istəyərkən o, yaxalandı və məhkəmə qarşısında cavab verməli oldu. Moskva və ermənistanda yaşayan ermənilər Qriqoryan haqqında hay-küy qaldırdılar. Onun təzyiqlərə, işgəncələrə məruz qaldığını deyirdilər. Ancaq bunlar həqiqətə uyğun olmayan ağ yalanlar idi. Qriqoryan 12 il həbs cəzasına layiq görüldü, lakin layiqli cəza almadı. Maraqlıdır, 6 erməni öldürən “Paşa” nədənsə 12 il həbs cəzasına məhkum olundu, bir adam öldürən Tale İsmayılova isə 15 il iş kəsildi, o qədər də günahı sübut olunmayan Əhməd Əhmədova ölüm hökmü verildi.

Bir qədər sonra erməni millətçilərinin Moskvadakı havadarlarının köməyi ilə Qriqoryanı Azərbaycandan alıb Rusiyaya apardılar.

Sumqayıt hadisələri Ermənistandan azərbaycanlıların vəhşicəsinə qovulması prosesini daha da sürətləndirdi. Sonralar 400 azərbaycanlı müxtəlif işgəncələrlə öldürüldü. 200 mindən çox azərbaycanlı isə dədə-baba yurdlarından qovuldu. Öz iyrənc məqsədlərinə çatmaq üçün, göründüyü kimi, Ermənistanda etnik təmizləmə aparmaq, Dağlıq Qarabağı işğal etmək və bütüb bunlara haqq qazandırmaq üçün ermənilərə Sumqayıt qırğınının törədilməsi çox vacib imiş. Planlı şəkildə hazırlanmış Sumqayıt hadisələrində Azərbaycan xalqının heç bir günahı olmayıb.

Dünya ictimaiyyəti nəhayət bilməlidir ki, bu çirkin aksiya SSRİ-nin milli zəmində dağıdılmasına xidmət etmiş, Sumqayıt isə sadəcə əlverişli bir yer kimi seçilmişdi və Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün ermənilərə “siyasi kart” kimi lazım idi.

Kəməyil Namazov

“Yaddaş” 18 fevral 2006

Kimdir Müqəssir

Yaxud məkrli düşmənlərin üstümüzə yaxdığı ləkəni nə vaxt təmizləyəcək?

Bu bir həqiqətdir ki, bugünkü faciələrimizin kökündə, özəyində dünənimiz var. Söz yox ki, bu günədək başımıza gələnələr rus imperiyasının tarix boyu xalqımıza qarşı süngüyə çevirdiyi erməni daşnaklarının düşmənçilik əməllərinin nəticəsidir. Məhz bu qüvvələr 1988-ci il fevralın 27-29-da xalqımıza gözlənilməz zərbə endirdilər. Keçmiş SSRİ-nin ali hakimiyyət orqanlarının bilavasitə rəhbərliyi ilə Sumqayıt hadisələri törədildi və bu vəhşilik aktı Azərbaycan xalqının adına yazıldı.

Bu aksiyanın təşkilatçıları şəhərdə iğtişaşlar törətmək üçün süni şərait yaratmışdılar. Gənclərə, xüsusən texniki peşə məktəblərinin şagirdlərinə spirtli içkilər, içərisi əvvəlcədən xaricdə narkotik maddələrlə doldurulmuş siqaretlər, müxtəlif psixotrop dərmanlar və s. paylamışdılar. Əhalinin arasında Azərbaycan dilini təmiz bilən müxtəlif millətlərdən (əsasən ermənilərdən) ibarət olan təxribatçı qruplar yerləşdirmişdilər. Onlar insanları inandırmağa çalışırdılar ki, guya Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda ermənilər azərbaycanlıları kütləvi şəkildə döyür, öldürür, azyaşlı qızları zorlayır və s. Guya Bakının dəmiryol vağzalına vaqon-vaqon meyidlər daşınır. Sumqayıtın özündə isə guya içərisi meyid və yaralılarla dolu avtobusu şəhərin küçələrində nümayiş etdirirdilər. Şəhərin Lenin meydanındakı mitinqdə hətta bir nəfər qadın döşünü camaata göstərərək onun ermənilər tərəfindən kəsilmiş olduğuna inandırmağa çalışırdı. Hüquq mühafizə orqanlarının səlahiyyətləri dondurulmuşdu.

Ekstremist əhval-ruhiyyəli iş aparanlara güldən ağır söz deyilmirdi. Şəhərə vaxtında ordu göndərilməsi tələbləri artıq fevralın 27-dən Sumqayıtda olan SSRİ DTK-nın sədr müavini Bobkov tərəfindən qulaqardına vurulurdu. General Krayevin rəhbərliyi ilə artıq fevralın 28-dən 29-a keçən gecə şəhərə daxil olmuş ordu hissələri və daxili qoşunlar şəhər partiya komitəsinin binasını mühasirəyə alaraq gözləmə mövqeyində dayanmışdılar. Həmin anlarda şəhərdə məlum qüvvələr tərəfindən erməni millətindən olanlar döyülür, zorlanırdı. Nəticədə 26 nəfər erməni öldürüldü. Fevralın 29-da günorta üstü ordunun proseslərə birdən-birə müdaxiləsi nəticəsində 6 nəfər azərbaycanlı tankların tırtılları altında vəhşicəsinə şəhid oldu, 400 nəfərə qədər adam xəsarət aldı. 200 mənzil talan edildi. 50 mədəni-məişət obyektı dağıdıldı, 40-dan çox avtomobil zədələndi və bir hissəsi yandırıldı.

Martın 1-dən şəhərdə komendant saati elan olundu və keçmiş SSRİ prokurorluğunun istintaq qrupu hadisələri araşdırmaq üçün fəaliyyətə başladı. Bu qrupa keçmiş SSRİ prokurorluğu baş istintaq idarəsi rəisinin müavini Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusi mühüm işlər üzrə müstəntiq Qalkin başçılıq edirdilər. Bundan başqa keçmiş SSRİ DTK-nın, SSRİ hərbi prokurorluğunun xüsusi qrupları da fəaliyyət göstərirdilər.

3 minə yaxın şəhər sakini günahlı-günahsız həbs olunub zindanlara dolduruldu. Onlardan bir qismi inzibati məsuliyyətə cəlb olundu, bir qismi rüşvət verərək canlarını qurtardı. 94 nəfər haqqında isə cinayət işi başlandı. Adı çəkilən istintaq orqanları baş vermiş hadisələrin səbəblərini, cinayətlərin törədilməsi üçün yaradılmış şəraiti, təşkilatçıları, əsl caniləri müəyyən etməyə səy göstərməmiş, hadisələrin mahiyyətini ört-basdır etməkdən ötrü ayrı-ayrı zorakılıq metodlarından istifadə edərək, qondarma şahidlərin ifadələrinə əsaslanaraq uydurma ittihamnamələr hazırlayıb keçmiş İttifaqın

müxtəlif məhkəmələrində baxılmaq üçün təqdim etmişdilər. İstintaq zamanı tutulanların zorakılıqla bir-birinə qarşı ifadələr verilməsində adı çəkilən istintaq qrupuna daxil olan respublika prokurorluğunun, respublika DTK-nın, DİN-nin müstəntiqlərinin müstəsna “xidmətləri” olmuşdur. Onlar Moskvadan gəlmiş ağalarının xoşuna gəlmək üçün hər cür çirkin üsullardan istifadə edirdilər...

Məhkəmələr də öz növbəsində yuxarıların göstərişi ilə hərəkət etmiş, baxılan işlərdə qanunun aliliyi prinsiplərini kobudcasına pozaraq ədalətsiz hökmlər çıxarmışlar. 18 oktyabr-18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada keçmiş SSRİ Ali Məhkəməsi Ə.Əhmədovun, Y.Cəfərovun, İ.İsmayılovun cinayət işlərinə baxmış, prosesdə müttəhimlərə qarşı ittihamların əsassızlığı sübut olunmuş, lakin həmin iş bütövlükdə yenidən istintaqa qaytarılmaq əvəzinə, təkcə Y.Cəfərovun və İ.İsmayılovun cinayət materialları yenidən istintaqa qaytarılmış, Ə.Əhmədova isə heç bir tutarlı dəlil sübut olmadan hadisələrin təşkilatçısı damğası vurularaq güllələnməyə məhkum olunmuş və hökm oxunduqdan 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdur. Bundan başqa istintaq dövrü heç bir günahı sonradan məhkəmə tərəfindən sübuta yetirilməmiş, 2-ci qrup, insulinlə yaşayan əlil Elçin Gəncəliyev Bayıl həbsxanasında müəmmal şəkildə öldürülmüş (R.S. onların ailəsi hadisələr zamanı 3 nəfərdən ibarət erməni ailəsini öz evində saxlamışdır), tərbiyəli ailədən olan idmançı Taleh İsmayılov isə 15 il müddətinə cəzalandırılaraq “siyasi məhbus” kimi Tbilisi şəhərinə göndərilmiş, bir ildən sonra oradan meyidi gətirilib valideynlərinə təhvil verilmişdir. Digər həbs olunanlar 2 ildən 15 ilədək cəzalandırılaraq müxtəlif həbsxanalarda saxlanılmışlar. Onların böyük bir qismi hal-hazırda ya dünyasını dəyişmiş, ya da əlildir. Qırmızı ordunun dəyənək zərbəsinə tuş gələn azyaşlı Azər Babayev isə 18 ildir ki, yataqdan qalxa bilmir...

Hadisələrin ertəsi günü dünya televiziyaçıları Sumqayıtdakı erməni qırğınlarından bəhs edən, dünya ictimaiyyətini şoka salan filmlər nümayiş etdirməyə başladılar. Yazıçı Maqşud İbrahimbəyov “Drujba narodov” jurnalının redaksiyasında çıxış edərkən demişdir: “Sumqayıt hadisələri”nə bir gün qalmış çəkiliş qrupu gəlmiş və onlar Sumqayıtda çəkiliş aparmışlar. Bir qədər sonra həmin film İsveçrədə göstərilmişdir. Filmin ağlasığmaz təsviri hissəsini insan təxəyyülünü dəhşətə salan səslər tamamlayır. Məsələn, filmin qəhrəmanlarından biri ekrandan matı-qutu qurumuş isveçrəliyə öz dostu Mişanın və onun arvadının qətli səhnəsini təsvir edirdi. Həmin erməni söyləyirmiş ki, guya sumqayıtlılar dostunun arvadının başını kəsdikdən sonra 30 nəfər azərbaycanlı onların gənc qızlarının üstünə cummuş, növbə ilə onu zorladıqdan sonra tikə-tikə doğramış, ətindən kabab bişirib iştahla yeyiblərmiş. Həmin lentlərin bir hissəsi keçmiş SSRİ DTK-nın 7-ci idarəsi tərəfindən çəkilərək, sonradan ermənilərə ötürülmüşdür.

Martın 2-də Xankəndindəki “Qardaşlıq məzarı” qarşısında “Sumqayıt qırğınları qurbanlarının xatirəsinə” abidə və iki həftə sonra İrəvanda “Qaranquş təpəsi” adlanan yerdə Xaçdaş ucaldılmışdı. “Sumqayıt qırğınları barədə” şahid ifadələri əsasında erməni “tarixçisi” Baqrat Ulubabyan 4 kitab yazıb. Bu hələ mənə məlum olanıdır. 2001-ci ildən isə erməni diasporu ABŞ-ın ayrı-ayrı ştatlarında “Sumqayıt genosidi” məsələsini müzakirəyə çıxarıblar. Qarşıda bizi dost Türkiyənin üzvləşdiyi problem gözləyir.

Ermənilər bu hadisələrdən kifayət qədər bəhrələndilər. Məhz Sumqayıt hadisələrini bəhanə edərək Qərbi Azərbaycandan 8 min kv. km ərazidə kompakt yaşayan 200 mindən yuxarı azərbaycanlı kütləvi şəkildə 1988-ci ilin dekabrına qədər deportasiya olundu. Deportasiya zamanı 216 azərbaycanlı

vəhşicəsinə qətlə yetirildi. Onlardan 2 nəfərinin diri-diri başı kəsilib, 11 nəfər diri halda, 2 nəfər isə öldürüldükdən sonra yandırılıb...

1988-ci il noyabrın 28-də Ermənistanın Quqark rayonunda 70 nəfər azərbaycanlı Sumqayıtın qisası adıyla qanına qəltan edildi. Üstündən 4 il keçəndən sonra Sumqayıt hadisələrinin ildönümündə tarixə XX əsrin ən dəhşətli faciəsi kimi daxil olmuş Xocalı soyqırımını törədildi. 613 nəfər soydaşımız xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirildi, 8 ailə tamamilə yer üzündən silindi, 27 ailənin hərəsindən 1 nəfər sağ qalmış, yüzlərlə xocalının aqibəti bu günədək məlum deyildir. Qarabağımızın dağlıq hissəsi tam işğal olundu, 7 rayonumuz bu gün də işğal altındadır. Xatırladım ki, 20 yanvar ərəfəsində düşmənlərimiz 1990-cı il yanvarın 13-15-də Sumqayıt ssenarisini Bakıda təkrar etdilər. Bakı qırğınlarında isə düşmənlərimizin niyyəti, milli azadlıq uğrunda mübarizə aparan xalqımızı cəzalandırmaq, bu arzu ilə yaşayan digər İttifaq respublikalarına dərs vermək məqsədi güdüdü...

Sumqayıt hadisələrinin baş verməsindən 18 ilə yaxın vaxt keçir. Təəssüflər olsun ki, bu günədək respublikaya rəhbərlik edən səlahiyyətli şəxslər, orqanlar baş verənlərin əsl mahiyyətini araşdırmamış, bu hadisələrə siyasi və hüquqi qiymət verilməmişdir. Həmin illərdə respublikaya rəhbərlik edən səlahiyyətli Moskvadakı ağalarının xoşuna gəlmək üçün xəyanət yolunu tutdular. Dövlət səviyyəsində bu hadisələrlə bağlı 1988-ci il martın 16-da Azərbaycan KP MK qərar qəbul etmiş, təəssüflər olsun ki, bu qərar Moskvanın və ermənilərin mənafeyinə xidmət etmişdir. Zənnimizcə, həmin qərara səs vermiş o vaxtki büro üzvləri siyasi, mənəvi məsuliyyət daşımalıdır. Moskvaya və ermənilərə öz çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün şərait yaratdıqlarına və bu günədək susduqlarına görə respublikada DTK-nın o vaxtki sədri Ziya Yusifzadə, keçmiş baş prokuror İlyas İsmayılov, daxili işlər naziri işləmiş Aydın Məmmədov, ali sovetin o vaxtki rəhbəri və başqaları siyasi – mənəvi məsuliyyət daşımalıdır.

Hesab edirəm ki, gec də olsa, Sumqayıt hadisələrinə, eləcə də 13-15 yanvar Bakı hadisələrinə ayrı-ayrılıqda dövlət səviyyəsində ictimai-siyasi, mənəvi, hüquqi qiymət verilməlidir. Təşkilatçılar, hadisələrin baş vermə səbəbləri, ayrı-ayrı vətəndaşlara, milli və ictimai mənafeyimizə dəyən ziyanın həcmi müəyyənləşdirilməli, uzun illər günahsız yerə həbsdə yatmış vətəndaşlarımıza bəraət verilməli və bu hadisələr barədə əsl həqiqət dünya ictimaiyyətinə və beynəlxalq təşkilatlara çatdırılmalıdır. Daha susmaq olmaz!

Ramiq Süleymanoğlu

“Məslək” 23 fevral 2006

45 millətin nümayəndəsi yaşayan beynəlmiləlçi bir şəhərdə millətçilik zəminində qətlə ola bilərdimi?

18 il sonra Sumqayıt hadisələrinə bir baxış...

1906-cı ildə məşhur Azərbaycan publisisti Ömər Faiq Nemanzadə "İrşad" qəzetində yazırdı: "Necə olursa, olsun ermənilər Böyük Ermənistan yaratmaq haqda xülyalarını həyata keçirəcəklər və bu məqsədə nail olmaq üçün onlar bizi İrəvandan, Qarabağdan və Qarsdan qovmağa çalışacaqlar. Biz bilməliyik və heç vaxt yaddan çıxarmamalıyıq ki, ermənilər hər bir əclaflığa qadirdilər. Onlar müsəlmanları onların üzərinə qalxmağa təhrik edərək, qəsdən böyük itkilər verərək və sonra bütün Avropanı çəkdikləri "əzablar"dan xəbərdar etmək üçün çığır-bağır salarlar. Onlar tədricən öz cinayətləri üçün plan cızırlar və onun həyata keçirilməsi yollarını axtarırlar". Böyük publisistin bu fikirləri özünü 1988-ci il 27-28 fevral hadisələrində bir daha təsdiqlədi. Belə ki, dövrün mərkəzi qəzetlərində müxtəlif "rənglərlə" ört-basdır edilən Sumqayıt hadisələri əslində Qarabağ hadisələri üçün zəmin yaradan bir gediş idi.

Sumqayıt Azərbaycanın ucqar rayonlarından, Dağıstanın aullarından, Uzaq Sibirdən, Baltikyanının balıqçı qəsəbələrindən və keçmiş İttifaqın digər regionlarından gəlmiş gənclər tərəfindən salınmışdır. Müxtəlif milli mənsubiyyətə məxsus gənclərin: inşaatçılar Hüseyn Qasimov və Təvəkkül Məmmədov - azərbaycanlılar, mühəndis Georgi Sergeyev - rus, poladəridən Pyotr Podqorniy - ukraynalı, elektrik Vartan Ağacanyan - erməni, sürücü Tarxangül Cabayev - türkmən, poçtalyon Merap Çumbaridze - gürcü, yayıcı Boris Qusan - moldavan, müəllim İsfəndiyar Tabasaranı - tabasaranlı, həkim Klara Kasyanova - yəhudi, bioloq Esterel Dominqo Martines - ispan, metallurq İvan Şailovski - rumın və digərlərinin əməyinin nəticəsidir bu şəhər.

SSRİ-nin əhalinin məskunlaşma siyahılarında Sumqayıtın xarakteristikası belə verilir: 1959-cu ildə şəhərdə 10-dan artıq millətin nümayəndəsi, 1970-ci ildə 15-dən artıq, 1979-cu ildə 77-dən artıq və 1989-cu ildə isə 81-dən artıq millətin nümayəndəsi yaşayırdı.

1989-cu ildə Sumqayıtda azərbaycanlılar (209144 nəfər), ruslar (26685 nəfər), ləzgilər (7088 nəfər), ermənilər (4608 nəfər), ukraynalılar (2314 nəfər), beloruslar (848 nəfər), gürcülər (150 nəfər), moldavanlar (114 nəfər), yəhudilər (835 nəfər), tatarlar (1092 nəfər) və talışlarla (100 nəfər) yanaşı alman (40 nəfər), kürd (24 nəfər), çinli (2 nəfər), fin (1 nəfər) və fransız (1 nəfər) da yaşayırdı.

"Pravda" qəzeti yazırdı: "... Sumqayıtda hər şey gəncdir. Burada başqa heç bir yerdə olmayan kimi millətlərin dostluğu mövcuddur. Sumqayıtda 45 millətin nümayəndəsi yaşayır". (6 yanvar 1961-ci il)

Milliyətcə ispan olan Esterel Dominqo Martines yazırdı: "Mənə, bir ispan qadınına Sumqayıt əzizdir. 5 il bundan öncə Moskva Dövlət Universitetini biologiya fakültəsini bitirdikdən sonra mən ərimlə Sumqayıta gəldim. Mənə hər şeyin gözlərim önündə yarandığı Sumqayıt çox əzizdir. Mənim ərim

azərbaycanlıdır. Bizim uşaqlarımız azərbaycan və Rus dillərində danışır." (" Sosialist Sumqayıtı", 21 avqust 1959-cu il)

E. Sarkisyan "Bir ailədə üç dildə danışılır" məqaləsində yazırdı: "Bacımın çoxdan gözlənilən uşağı dünyaya gələndə ona azərbaycanlı adı qoyuldu - Vaqif. O, sağlam və ağıllı bir insan olaraq böyüdü və Azərbaycan qızı ilə evləndi. Mənim baldızımın hər iki gəlini rusdurlar. Qardaşımın qızı azərbaycanlıya erə getdi. Bizim ailədə milli mənsubiyyət heç vaxt problem olmayıb". ("Sumqayıt kommunisti", 1988-ci il 30 mart)

Lakin sonrakı hadisələr göstərdi ki, Sumqayıtdakı "dostluq" sadəcə olaraq söz idi. Ö.F.Nemanzadənin yazdıqları reallaşdı. 1988-ci il 27-29 fevral hadisələri azərbaycanlıları beynəlxalq aləmdə "var-var" kimi göstərmək üçün təşkil olunmuşdu. Hadisələrdən çox sonralar məlum oldu ki, Sumqayıt faciəsinin ssenarisi erməni millətçiləri tərəfindən bütün incəliklərinə kimi cızılmışdı. Həmin ssenariyə görə "Krunk" komitəsinə üzvlük haqqı verməmiş ermənilər elə öz soydaşları tərəfindən öldürülməli idilər. Bu hadisələr ərəfəsində "Krunk" komitəsinə üzvlük haqqı verənlər isə tələsik nələr varsa özləri ilə götürüb şəhərdən çıxmışdılar. O da məlumdur ki, qaçanların arasında özünü azərbaycanlı kimi qələmə verən, 1988-ci il hadisələrinin təşkilatçısı olan və şəxsən 5 nəfər erməni öldürən Eduard Qriqoryan da vardı. O, 1979, 1981 və 1982-ci illərdə 9 il 2 ay 13 gün müddətinə azadlıqdan məhrum olmuşdur.

"Rejissorların" məqsədi baş vermişləri azərbaycanlıların üstünə yıxaraq onları gözdən salmaq, Qarabağın anşlüzündə bundan istifadə etmək, Azərbaycan xalqını erməni genosidində ittiham etmək idi. Sumqayıt hadisələrindən sonra Stepanakertdə (Xankəndi) bu hadisələrin qurbanlarına abidə qoyuldu. Müntəzəm olaraq erməni şagird və tələbələrini ora gətirirdələr ki, soyqırırma məruz qalmış həmvətənlərinə yas saxlasınlar.

Fevral hadisələrindən sonra 200 min azərbaycanlı Qərbi Azərbaycandan deportasiya edilir və bu hadisələr kütləvi qırğın və əzablarla müşayiət olunur.

Sumqayıt hadisələri zamanı azərbaycanlılar elə öz həmvətənləri tərəfindən hücumla məruz qalmış erməniləri öz evlərində, sexlərdə ... gizlədirdilər. O günlərdə Sumqayıtda hərbi komendant təyin olunmuş general-leytenant V.Krayev yazırdı: "Əgər sakinlər bizə kömək etməsəydi qurbanlar daha çox olardı. Belə ki, bir azərbaycanlı avtobus sürücüsü 10 nəfər erməni Şəkiyə qaçırıb. Digər azərbaycanlı ailəsi "xuliqan"ların çoxmərtəbəli binaya girmələrinə mane olub. Bir nəfər fəhlə avtobusda öz erməni "dostu" ilə birgə yol gedirmiş. Qəflətən bir qrup şəxs maşını saxlayıb və erməninin onlara verilməsini tələb edib. Azərbaycanlı özü yaralanıb, ancaq dostunu xilas edib". ("Pravda", 21 mart, 1988-ci il)

Sumqayıt hadisələri zamanı bir qrup komsomolçu hücumla məruz qalana kömək edirdilər. Onların məruzələrindən parçaları sizə təqdim edirik:

"28 fevral. N.Nərimanov adına klubun qarşısında bir qrup gəncin əlindən daşları, belləri, şüşələri ... aldıq və onları dağıtdıq".

"28 fevral. Saat 16:00 radələrində bir neçə xuliqanın əlindən dəyənəkləri aldıq..."

"29 fevral. İki ailənin 45-ci məhəllədə və 3-cü mikrorayondan təhlükəsiz yerə apardıq..."

"29 fevral. Gecə 16-cı məhəllədən təhlükədə olan ailəni çıxardıq..."

"29 fevral. 45-ci məhəllədə bir ailənin təhlükə ilə üzləşdiyi haqda təşkilata siqnal qəbul oldu. Biz o dəqiqə ora getdik, ailəni öz evimizdə yerləşdirdik..."

"29 fevral. Saat 21:00 radələrində biz 16-cı və 34-cü məhəllələrdə növbətçilik edirdik. Birdən tükürpə-dici səs eşidib həmin tərəfə qaçdıq. Həmin evdə gördüyümüz ilk şəxs əlində balta oynadan bir gənc idi. Birtəhər baltanı onun əlindən aldığımız. Başqa 4 nəfər xuliqandan əllərindəki dəyənəkləri də ala bildik..."

Sumqayıt hadisələri ilə bağlı Robert Arakel (erməni) "Dağlıq Qarabağ: faciənin günahkarları məlumdur" kitabında yazır: "Sumqayıt hadisələri ilə bağlı Stepanakertdə məsul şəxslərin dilindən tez-tez eşidirdik: "Sumqayıt" - bu elə bir uğur idi ki! Heyf, ondan istifadə edə bilmədik!"

Unutmayaq ki, bu gün də Azərbaycanda ermənilər yaşayır və onların sayı yetərincə çoxdur. Onlardan özümüzü və ən əsası vətənimizi qoruyaq!

Ülkər Xəzər

"168 saat" 25 fevral, 2006

Sumqayıt avantürası erməni separatçıları tərəfindən törədilmişdir

“Sumqayıt hadisələri”nin kimlər tərəfindən törədildiyi artıq çoxlarına bəllidir. Hadisələrdən sonra aparılan istintaq bir daha göstərdi ki, erməni separatçılarının 28 fevral 1988-ci ildə Sumqayıtda törətdikləri iğtişaşlar və axıdılan qanlar öncədən planlaşdırılmış aksiya idi və azərbaycanlılar bunun qarşısını almaq üçün əllərindən gələni etmişlər. Lakin nə qədər çalışsalar da, bu faciənin qarşısını almaq mümkün olmamışdır. Ermənilər tərəfindən məkan üçün Sumqayıtın seçilməsi heç də əbəs deyildir.

1988-ci ilin əvvəllərində keçmiş SSRİ-nin bütün respublikalarında yaşayan ermənilərin fəallığı açıq-aydın görünməkdə idi. İstər Ermənistanda, istərsə də onun hüdudlarından kənarında yaşayan ermənilər növbəti “genosid” planlarını hazırlayırdılar. Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün ermənilərin yaratdıqları “Qarabağ” və “Krunk” komitələri demək olar ki, açıq fəaliyyətə başladılar. Əsgəranda fevralın 24-də iki ağıdamlı gəncin - Əli və Bəxtiyarın şəhid getmələri ilə ilk qan töküldü. Bu, eyni zamanda, o günlər idi ki, Ermənistanda yaşayan soydaşlarımızın respublikamıza axını başlanmışdı.

Ermənistanda hər kəs açıq-aydın bildirdi ki, Sumqayıtda məlum hadisələrin planı işlənilib hazırlanmış və onun həyata keçirilmə vaxtı da müəyyənləşdirilmişdir. 1988-ci il fevralın 25-də Ermənistan televiziyası ilə çıxış edən Qriqoryan kilsəsinin katalikosu Vazgen Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsini qanuni bir hal kimi qiymətləndirdi. O, çıxışında bildirdi ki, Dağlıq Qarabağın məsələsi Moskvada, SSRİ-də millətlərin öz müqəddaratını təyin etmək hüququna əsasən həll olunacaqdır. Erməniləri ayağa qaldırmaq üçün Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsinin Ermənistana birləşdirilməsi üçün dəridən-qabıqdan çıxan hər bir erməni öz müdrikliyini məhz Qorbaçova kömək etməkdə göstərməlidir.

Elə həmin günlərdə Sumqayıtda yaşayan ermənilər şəhərdən qaçır, baş verəcək qondarma “genosid” planını keçmiş ittifaqın müxtəlif şəhərlərində yayırdılar. Fevralın 28-29-da ermənilər tərəfindən hazırlanmış “cinayətkar dəstə” şəhərin azyaşlı, emosiyalara uyan gənclərin kortəbii axını ilə məqsədlərinə nail oldular. Özləri isə bütün bunları azərbaycanlıların ayağına yazaraq müxtəlif şəhərlərdə yaymağa başladılar. Hadisələrdən 3 gün sonra-martın 2-də Xankəndində “Sumqayıt genosidi”nə abidə ucaldıldı. Belə bir az zaman kəsiyində abidənin ucaldılması onu göstərir ki, hadisələrin nə ilə bitəcəyini ermənilər qabaqcadan bildirdilər. Şəhərdə öldürülən ermənilərin demək olar ki, hamısı əslən Dağlıq Qarabağdandır. Sumqayıtda yaşayan ermənilərin mənzillərinin öncədən siyahısı çıxarılmış, cinayətkar dəstənin üzvlərinə paylanmışdı. Məhz buna görə də kütlənin önündə gedən Eduard Qriqoryan həmin ailələrin ünvanını tez tapır, qəddarlıqla öldürülənlərin təşkilatçısı şəxsən özü olurdu. Sonralar E. Qriqoryan bütün əməlləri barədə belə ifadə vermişdi: “Atam erməni, anam rusdur. O, anamı yerli-yersiz döyərdi. Mən ermənilərdən öz intiqamımı almaq istəyirdim, aldım da”.

Sumqayıt hadisələrini araşdırmaq üçün SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən 444 nəfərə cinayət işi açılmış, onlardan 400 nəfəri 10-15 sutka təcridxanalarda saxlanılaraq evlərinə buraxılmışlar.

Göründüyü kimi, Dağlıq Qarabağ probleminə Sumqayıt hadisələri ermənilərin ön sözü, genosid planlarının məşqi imiş. Hadisələr baş verdikdən dərhal sonra Sumqayıtda törədilənlərin sumqayıtlıların adına yazılması respublika rəhbərliyinin biganəliyi, siyasi proseslərdən kənarında

qalmaqları və nəhayət, həmin hadisələrin azərbaycanlılar tərəfindən baş verməsini bəyan etməklə ermənilərə verilən əsas idi.

SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsinin rəis müavini V. Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V. Qalkinin rəhbəri olduğu istintaq qrupu cinayətin törədilməsi üçün yaradılmış şəraitin əsil təşkilatçılarını müəyyən etmək əvəzinə, ermənilər tərəfindən törədilmiş cinayət hadisələrini ört-basdır etmək üçün ayrı-ayrı zorakılıq metodlarından yararlanaraq uydurma ittihamnamələr hazırlayıb baxılmaq üçün keçmiş İttifaqın müxtəlif məhkəmələrinə göndərmişlər.

18 oktyabr-18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada keçirilən SSRİ Ali Məhkəməsi Y. Cəfərovun, T. İsmayılovun, Ə. Əhmədovun cinayət işlərinə baxmış, müttəhimlərə qarşı ittihamların əsassızlığı sübut olunmuşdur. Həmin iş sonradan yenidən istintaqa qaytarılmaq əvəzinə, Y. Cəfərovun və T. İsmayılovun cinayət materialları yenidən istintaqa qaytarılmış, Ə. Əhmədov heç bir hüquqi dəlil-sübut olmadan güllələnməyə məhkum edilmişdir. Həmin hökm 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdur.

Sumqayıt hadisələrindən sonra ermənilər öz işğalçılıq planlarını həyata keçirməkdə davam etdilər. Mükəmməl xarici, stabil daxili siyasətin olmaması ucbatından torpaqlarımızın 20 faizi işğal olundu. 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə gələn ümummilli liderimiz Heydər Əliyev erməni məkrinin, neçə-neçə terrorun qarşısını aldı. Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin apardığı düzgün siyasət nəticəsində ermənilərin özləri tərəfindən Sumqayıtda törətdikləri yalançı “genosid” planları tam çılpaqlığı ilə dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı.

Akif Əliyev

“Azərbaycan” 28 fevral 2006

Sumqayıt hadisələrinə həsr olunmuş elmi – praktik konfrans

1988-ci il fevralın 27-29-da ermənilərin şəhərimizdə törətdikləri hadisələrin 18-ci ildönümü münasibəti ilə Sumqayıt Dövlət Universitetində elmi-praktik konfrans keçirilmişdir. Konfransda universitetin professor və müəllimləri, tələbələr, şəhər təhsil şöbəsinin rəhbərləri və məktəb direktorları, habelə ayrı-ayrı idarələrin başçıları iştirak etmişlər.

Konfransı Sumqayıt Dövlət Universitetinin rektoru, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru professor Nadir Qəhrəmanov ön sözlə açmışdır.

Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının müavini Ramiz Həsənov Sumqayıt hadisələri ilə bağlı çıxış etmiş, ermənilərin əli ilə törədilmiş bu hadisə barədə açıqlama vermişdir.

Sonra məruzələr dinlənilmişdir. Universitetin tarix fakültəsinin dekanı, tarix elmləri doktoru Adil Baxşəliyev “Ermənilərin Azərbaycan ərazisində başladıkları Qarabağ müharibəsinin tarixi haqqında”, fəlsəfə və sosiologiya kafedrasının müdiri, fəlsəfə elmləri doktoru professor Həsən Sadıqov “Sumqayıt hadisələrinin tarixi-siyasi kökləri haqqında”, rus dili kafedrasının müdiri, filologiya elmləri namizədi dosent Ramazan Məmmədov “Sumqayıt hadisələrindən 18 il keçir”, “Sumqayıtın əks sədası” qəzetinin redaktoru, hadisələrin tədqiqatçısı Eyruz Məmmədov “Sumqayıt hadisələri: faktlar, münasibətlər və mülahizələr”, 25 saylı məktəbin direktoru, şair-rublisist Əvəz Mahmud Lələdağ “Qərbi Azərbaycandan azərbaycanlıların deportasiyası” mövzularında məruzələr etmişlər.

Sumqayıt Dövlət Universitetinin rektoru Nadir Qəhrəmanov elmi-praktik konfransda çıxış edərək Sumqayıt hadisələri haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün qarşıda duran vəzifələrdən danışmışdır.

Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının müavini Ramiz Həsənov çıxış edərək konfransa yekun vurmuşdur.

“Sumqayıt” 01 mart 2006

Ermənilər etiraf edirlər ki, Sumqayıt hadisələri Ermənistanı “siyasi kart” kimi lazım idi.

Sovet imperiyasının sonuncu rəhbəri M. Qorbaçov 70 illik xalqlar həbsxanasını dağıtması ilə, o cümlədən bir çox ağır cinayətləri ilə, həmçinin “Qanlı Qorbaçov” adı ilə tarixə düşdü. Onun “yenidənqurma eksperimentləri” xalqlara çox ağır acılar gətirdi. Və bunların ən ağrılısını Azərbaycan xalqı çəkdi. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistanı birləşdirilməsi məqsədilə baş qaldıran erməni separatizminə dəstək verilməsi mühüm mərhələ təşkil edirdi.

Həmin illərdə Mixail Qorbaçovun köməkçisi olmuş Anatoli Çernyayev “1991-ci il: SSRİ prezidentinin köməkçisinin gündəliyi” kitabında çox maraqlı faktlara toxunur. Aydın olur ki, M. Qorbaçov nəinki Dağlıq Qarabağı ermənilərə vermək, hətta bu yolda onun üçün ən ciddi sədd hesab etdiyi Azərbaycanın böyük oğlu Heydər Əliyevi də fiziki cəhətdən məhv etmək istəyirmiş. Görünür, o, bu məqsədinin həyata keçirilməsinə mane olacaq real qüvvə kimi, hələ də istifadəyə getmiş və onun təhlükəsizlik orqanlarının ciddi nəzarətində olan Heydər Əliyevdən ehtiyatlanırdı. Və o da məlum olur ki, Dağlıq Qarabağın Ermənistanı verilməsinin asan olması haqqında ermənilər M. Qorbaçovda çox yanlış təsəvvür yaradıblarmış. A. Çernyayev yazır: “Cümə günü (9 oktyabr, 1988-ci il) Qorbaçov Şahnazarovla məni yanına çağırdı: 64 yaşının tamam olması münasibətilə onu bir neçə dəfə qucaqlayıb öpdü...Birdən Qarabağla bağlı onun (Şahnazarovun red.) söhbətini kəsdi. Ayağa durub dedi: İstəyirəm ki, hadisələr qan tökülməsinə gedib çıxmasın, insan kimi bir-birilə danışsınlar (erməni və Azərbaycan tərəf nəzərdə tutulur-red.). Korrupsiyalaşmış zümrə hakimiyyətdədir. Dəmirçiyan özünüküləri toplayır, Bakıdakılar isə özünüküləri, erməni intellektualları isə iflas ediblər, məsələləri həll etmək üçün heç nə təklif edə bilmirlər. Mən özüm isə necə həll etməyi bilmirəm. Əgər bilsəydim, heç kəsə hesablaşmadan indiyədək mövcud olan heç bir qayda-qanuna məhəl qoymazdım. Ancaq mən nə edəcəyimi bilmirəm...Sonra o, Əliyev haqqındakı işi xatırladı. Araşdırırıq. Deyəsən, Rəşidovunkundan da tünd olacaq”.

Elə güman edirik ki, Dağlıq Qarabağın Ermənistanı verilməsi məqsədilə illərdən bəri hazırlanmış planın sonda əsas icraçısı M. Qorbaçovun olmasına şübhə qalmadı. Və Sumqayıt hadisələri bu planın əsas tərkib hissəsidir. İlk növbədə, Ermənistandan-ata-baba torpaqlarından azərbaycanlıların kütləvi şəkildə qovulmasını “unutdurmaq”, sonra isə azərbaycanlıların vəhşi obrazını yaradıb, Dağlıq Qarabağın Ermənistanı birləşdirilməsində olan maneələri zərərsizləşdirmək və dünyanın razılığını qazanmaq idi.

1987-ci il oktyabrın 21-də Heydər Əliyev istifadəyə göndəriləndən dərhal sonra Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda separatizm sürətlə qızıxdırıldı. İrəvanda və Xankəndində keçirilən mitinqlərdə Dağlıq Qarabağın Ermənistanı birləşdirilməsi tələbləri səsləndirilməyə başlandı. Azərbaycanın mövqeyini, maraqlarını nəzərə alan yox idi. Dağlıq Qarabağdan Moskvaya xüsusi nümayəndə heyəti göndərildi. Onlar vilayətin Ermənistanı birləşdirilməsini tələb edən 80 min erməninin imzasını apardılar. Maraqlı odur ki, həmin imzaların böyük əksəriyyəti Ermənistanda toplanmışdı... Bütün bunlar Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibində qalmasının mümkünsüzlüyünü dünyaya car çəkmək məqsədi güdüdü.

Məharətlə hazırlanmış plan ardıcılıqla davam etdirilirdi və bütün bunlardan M.Qorbaçovun yaxşı xəbəri vardı. O cümlədən, Sumqayıt hadisələrindən də. Rusiya jurnalisti Andrey Karaulov “Moskovski komsomolets” qəzetində yazırdı ki, M.Qorbaçov Sumqayıtda törədilən qırğınlardan əvvəlcədən xəbərdar idi. Həm də həmin əməliyyat Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin bilavasitə nəzarəti altında yerinə yetirilmişdir. Bu faktı “Armyanski vestnik” həftəlik qəzeti (№ 9,1993-cü il) də təsdiqləyir.

Gəlin, bir fakta da diqqət yetirək: 1988-ci il fevralın 28-də və 29-da Sumqayıtda baş verən iğtişələr zamanı 32 nəfər öldürülüb. Onlardan 6 nəfəri azərbaycanlıdır. Öldürülən 26 nəfər erməninin 6-sını Sumqayıt sakini, erməni Eduard Robertoviç Qriqoryan qətlə yetirmişdi. Bu iğtişədə başqa ermənilər də öz ermənilərini öldürmüşdülər. Ancaq neyləyəsən ki, M. Qorbaçovun və ermənilərin istədiyi effekt alınmışdı. Ermənistanın sabiq prezidenti Levon Ter-Petrosyan da müsahibələrinin birində deyir ki, Sumqayıt iğtişələrindən sonra Azərbaycan xalqı şok vəziyyətində idi. Əgər SSRİ rəhbəri M.Qorbaçov bundan istifadə edib, DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar çıxarsaydı, Azərbaycan xalqı buna etiraz edə bilməyəcəkdi.

Sonralar çox şey aydın oldu. Məlum oldu ki, Sumqayıtda yaşayan ermənilər hələ neçə həftə əvvəl pullarını kassalardan götürüb (maraqlıdır ki, o vaxtlar kassalarda olan nəinki böyük məbləğdə, heç 100 rubl pulu götürmək belə çətin idi. Ancaq ermənilərə verilirki, ailələrini respublikadan çıxarırdılar. İğtişələr başlayan kimi ermənilər və Moskvadan gəlmiş DTK agentləri lazım olan yerlərdə gizli kameralar quraşdırıblarmış. Sual olunur: haradan bilirdilər ki, hadisələr (kiminsə öldürülməsi) hansı evdə, həyətdə, küçədə olacaq?

Sumqayıt hadisələrinin M.Qorbaçovun razılığı və tapşırığı ilə törədildiyi, ermənilər və SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin əməkdaşları tərəfindən dəfələrlə təsdiq olunub. Bu haqda kifayət qədər faktlar var. Ancaq ermənilər üçün bunun elə bir fərqi yoxdur. Yalan və böhtan kampaniyasına başlayaraq dünyaya haray çəkirlər ki, bəs, 1988-ci il fevralın 28-də və 29-da Sumqayıtda ermənilərə qarşı soyqırım törədilib. Halbuki yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Sumqayıtda ölənləri elə ermənilərin özləri qətlə yetirmişdilər. Ermənilər 1992-ci il fevralın 26-da Xocalıda dəhşətli işgəncələrlə qətlə yetirdikləri 613 nəfər (üstəlik 150 nəfər itkin) azərbaycanlı haqqında isə susmağı üstün tutur, bu faktı gizlətməyə çalışırlar.

Sumqayıtdan köçən heç bir erməni Ermənistanda qalmayıb. Öz ermənilərinin mənfur sifətindən qaçıb, başqa ölkələrə gediblər. Sumqayıt hadisələrini də soyqırımı adlandırmırlar. Bəs, necə olur ki, İrəvan erməniləri hər il fevralın 28-ni Sumqayıtda ermənilərə qarşı soyqırımı törədilməsi günü kimi qeyd edirlər?!

Sumqayıt iğtişələri ermənilərə “siyasi kart” kimi lazım idi. 18 ildir bu “kartla” siyasi möhtəkirlik edir, işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarını əldə saxlamağa cəhd göstərirlər. Lakin bu cəhdlər əbəsdir, gec-tez biz öz torpaqlarımızı yağlı düşməndən azad edəcəkdir, doğma yurdlarımıza dönəcəyik. Zaman haqqın xeyrinə işləyir. Artıq həqiqəti ermənilərin öz dillərindən də eşidirik. Ermənilər həmişə, hər yerdə birinci öz xalqının zalımı olublar, elə Sumqayıt iğtişələrində olduğu kimi.

V.İmanov

“Xalq qazeti” 02 mart 2006

